

» Opera in de kijker

Lodewijk Mortelmans' opera *De kinderen der zee* in De Munt

Op 22 en 24 november 2020 brengt de Munt twee concertante uitvoeringen van *De kinderen der zee*, Lodewijk Mortelmans' enige opera. In de aanloop naar die uitvoeringen, serveren we u hier elke maand informatie over deze opera die honderd jaar geleden in Antwerpen gecreëerd werd. In deze en volgende nieuwsbrieven kan u de inzichten lezen van Mortelmansbiograaf prof. Jan Broeckx:

Mortelmans' dramatische inzichten.

Toen Mortelmans in 1893 den eersten prijs van Rome behaalde, ging in zijn geest reeds de gedachten aan een opera om. Dit blijkt uit een interview dat hij verleende aan Ghénusy, den muziekcriticus van *La Libre Critique*. In dit interview, verschenen in het voornoemde blad (12 november 1893), leest men enkele uitlatingen van den jongen toondichter over zijn toekomstplannen op het gebied van de lyrisch-dramatische compositie. Tevens nam hij de geboden gelegenheid te baat om zijn ideeën over de opera als kunstvorm, en over de operamuziek uit te drukken.

Dit alles is zeer merkwaardig, wanneer men de toenmaals geuite gedachten vergelijkt met het zuiver artistieke resultaat, dat, meer dan twintig jaar later, in de *Kinderen der Zee* is tot stand gekomen.

Reeds in 1893 verklaarde Mortelmans dat hem was gevraagd een werk te maken voor het Nederlandsch Lyrisch Tooneel, maar een geschikt libretto liet op zich wachten.

De moeilijkheden ten opzichte van den tekst waren des te zwaarder, daar Mortelmans verklaarde in geen geval een traditioneele opera te willen schrijven. Hij ziet zichzelve voor de keuze tusschen het Wagneriaansche muziekdrama, en het lyrisch drama zooals Benoit en Fibich het opvatten. Deze laatste kunstvorm, alhoewel bij de vooruitstrevende kunstcritici bij ons te lande nogal geliefd (ook dit leest men in hetzelfde artikel van de *Libre Critique*) kan Mortelmans niet bevredigen.

Zeker, zegt hij, het gesproken woord is de meest directe uiting van de werkelijkheid, maar is het doel van den kunstenaar steeds op de werkelijkheid gericht?

Veel meer voelde Mortelmans zich, reeds in het begin van zijn loopbaan, aangetrokken tot het muziekdrama zooals Wagner het had geïnnoveerd, en dat gegrondvest is op het gebruik van het "Leitmotiv".

Over de beteekenis van dit Leitmotiv heeft Mortelmans zich uitgelaten op een wijze die aantoonde dat hij de muzikale waarde er van in de ken had gevat. Hij zei: "L'emploi du Leitmotiv caractérise surtout l'oeuvre de Wagner, mais s'il a poussé l'emploi de ce motifs jusqu'à symboliser des choses toutes

matérielles, comme dans Siegfried par exemple, le thème de l'épée, il n'a pas traduit par ce thème une impression réelle et substantive de l'épée, mais bien l'état d'âme, la sensation que celle-ci a pu lui suggérer."

Het besluit waartoe Mortelmans komt is, dat de muziek, als de minst reële van alle kunsten zich moet losmaken van het materiële, en op een zuiver gevoelsplan moet blijven.

Dat is een opvatting die hij doorheen gansch zijn loopbaan is trouw gebleven, en die hij ook in *De Kinderen der Zee* heeft willen huldigen. Maar daar werden hem ongelukkiglijk, door het zeer realistische libretto, veel moeilijkheden in den weg gelegd, die weliswaar zijn artistieke vlucht niet hebben vermogen te remmen, maar die den afstand hebben geschapen tusschen muziek en tekst, die bij de uitvoering niet te overbruggen leek.

Libretto van *De Kinderen der Zee*.

Wij wenschen ons in dit hoofdstuk in de eerste plaats met de muziek zelve bezig te houden, maar wij kunnen toch niet anders dan ons vooraf rekenschap geven van vorm en inhoud van het libretto.

Over de litteraire en scenische waarde van dit werk is, in de kringen der literatuur, en meer nog in die der journalistiek, fel geredetwist geworden.

In 1900 werd het werk van Rafaël Verhulst bekroond met den eersten prijs in den wedstrijd voor tooneelletteren, uitgeschreven door de stad Antwerpen, en in 1901 werd het door den Nederlandschen Boekhandel uitgegeven. Reeds op dat oogenblik werkte Mortelmans aan de compositie van *De Kinderen der Zee*, zooals een nota op de binnenpagina van het titelblad van de eerste uitgaven aanduidt.

Bij de uitvoering van het werk in 1920 verliep echter de geestdrift van de critiek in scherpe aanvallen op den bouw van het litteraire werk en op de taal.* Pas enkele jaren later, in 1925, ging er een stem op** die het libretto weer in eere trachtte te herstellen.

Zonder ons in dit opzicht eenig gezag toe te eigenen, meenen wij toch, dat – afgezien van de al of niet litteraire waarde van het werk – *De Kinderen der Zee* weinig geschikt was om door Mortelmans te worden uitgewerkt. Dit moge het onderstaande duidelijk maken.

Wat Mortelmans in dit werk aantrok, was in de eerste plaats de tragiek van het noodlot, de bijna mystische invloed van de elementen, op den mensch. Dit beantwoordde aan de religieuze geestdrift die ook uit sommige van zijn liederen – b.v. deze van de tweede Gezelle-reeks – spreekt.

Maar dit mystische gaat gepaard met het strijdbare karakter van den mensch, die vecht tegen het noodlot, het strijdbare gevoel dat in Mortelmans' vroege werken, in zijn romantische periode, zulke voorname rol speelt.

Was het thema aldus wel geschikt om door Mortelmans volledig te worden aangevoeld, en tot zijn grootste gevoelswaarde te worden opgedreven, de uitwerking werd door den dichter in een gansch andere richting gezocht dan Mortelmans haar opvatte.

Voor Verhulst was het idee slechts aanleiding tot de intrige, en deze op haar beurt, slechts voorwendsel tot een min of meer spannende scenische ontwikkeling.

Voor Mortelmans daarentegen waren intrige en scenisch gebeuren slecht middelen tot psychologische ontleding en tot uitdrukking van het idee. De groote kloof, realisme-idealisme, of zoo men wil: werkelijkheid en vrije ontplooiing van de fantasie, scheidde de beide medewerkers.

Van tijd tot tijd voelde ook de dichter behoefte om de handelende personages te omhangen met een zuiver dichterlijk gewaad, maar dan komt hij gemakkelijk tot pathos en valsche lyriek, terwijl bij Mortelmans voortdurend de verheffing boven de directe werkelijkheid, de stemming van eerlijke artisticeit, blijft volgehouden.

Voor Mortelmans verdwenen, bij de bewerking van *De Kinderen der Zee*, de vischers uit hun materieele omgeving, en schiep hij zich een ideëele wereld, waarin niets meer bestond dan de strijd van den mensch tegen het noodlot. Ongelukkiglijk heeft in deze hooge vlucht, de dichter den toondichter niet altijd weten te volgen.

* *Het Antwerpsch Tooneel*, 3 April 1920, Aug. Monet: "t Libretto staat honderd miklen beneden dat van *De Bruid der Zee*.

Het Tooneel, 3 april 1920: "Heerlijke muziek op een lamme handeling."

** Lambrecht Lambrechts, *Muziekwarande*, 1 April 1925: "Het libretto van *De Kinderen der Zee*."

Bron: Jan Broeckx, *Lodewijk Mortelmans*, Antwerpen: Standaard-Boekhandel, 1945, p. 276-279